

BEVRIJDINGS OMNIBUS

MARGREET MALJERS

A woman with long brown hair, wearing a brown dress and red shoes, stands on a train platform. She is looking towards a soldier in a military uniform who is standing near a train car. The scene is set outdoors with a cloudy sky and trees in the background.

Achter de winkelpui van een stoffenzaak, waarvan de 18-jarige Elja de eigenaar is, wordt ondergedoken en verzet tegen de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog

Margreet Maljers

Bevrijdingsomnibus

De gids
Licht over de stad

Uitgeverij Zomer & Keuning

1

‘Vertrekken? Ach nee... Waarom?’

Een zachte mannenstem mompelde onduidelijk en mevrouw Aline van Henegouwen ging verder: ‘Is het om die verraderlijke inval in Polen? Natuurlijk is dat een schande en hadden de Engelsen eerder in moeten grijpen.’ Haar stem werd hoger bij de laatste woorden.

Zonder dat ze haar zag vanuit haar zitplaats, wist Elja van Lier hoe haar tante Aline nu keek: de felle, grijsblauwe ogen vonkend en haar lippen op elkaar geperst. Ongetwijfeld zou er een lok van haar grijze haar bijna tot in haar ogen vallen, die ze dan meestal met een magere hand ongeduldig naar achteren streek.

Elja keek naar tante Flora, die tegenover haar zat en al een minuut in haar theekop zat te roeren. Allebei luisterden ze openlijk naar het gesprek dat werd gevoerd in het andere vertrek. Het hoorde natuurlijk niet, maar sommige dingen waren te belangrijk om erdoorheen te bazelen.

Het was september 1939. Ze zaten in de kamer die achter de winkel lag. Elja was op bezoek bij ‘de tantes’, zoals ze thuis de twee oudere zussen van haar moeder altijd in één adem noemden.

De tantes waren welkome bezoekers bij haar thuis. Ze hadden altijd prachtige verhalen over het reilen en zeilen in de fotozaak, en vooral tante Flora kon aanschouwelijke voorstellingen geven. Elja’s moeder, de jongste van de drie zusters Van Henegouwen en de enige die getrouwd was, genoot er altijd van als haar zusters op bezoek kwamen. In een gewoon huis gebeurde zo weinig, zei ze weleens. Gelukkig dat haar zusters vaak kwamen, zodat ze nog wat meekreeg van het zakenleven.

Deze morgen was dat zakenleven niet direct leuk te noemen.

Tante Flora’s ronde gezicht kreeg een bezorgde uitdrukking terwijl ze ingespannen luisterde naar het gesprek dat haar zuster voerde met de man die in het pand naast de fotozaak een stofwinkel had.

‘Chamberlain is natuurlijk een... een...’ Tante Aline zocht naar een woord dat genoeg uiting zou geven aan haar minachting voor de houding van de Britse premier tegenover de inval in Praag.

‘... een natte dweil geweest,’ zei ze toen. ‘En dan ben ik nog mild.’ Ze brak haar zin af, want de winkelbel rinkelde. Er kwam een klant naar binnen en tante Aline groette met een nog hoge stem van verontwaardiging. ‘Goedemiddag. Eh, meneer Mendels, laten we het gesprek straks maar binnen voortzetten. Mijn zuster en mijn nichtje zitten in de achterkamer.’ Ze wendde zich tot de klant. ‘Ik kom zo bij u. Ja... een moment!’

‘Ik hoef alleen maar...’

Tante Aline onderbrak hem. ‘Ik zei: een moment!’

De klant zweeg. Men ging niet in tegen tante Aline als ze op die toon sprak.

Haar voetstappen op de houten vloer van de winkel klonken resoluut en de deur naar het vertrek achter de fotowinkel werd geopend. Achter tante Aline kwam meneer Mendels de kamer in. Hij was een lange, wat gebogen man en woonde naast het ‘fotoatelier’, zoals de dames Van Henegouwen hun zaak noemden.

Tante Flora was al opgestaan en schoof de stoel tegenover Elja uitnodigend naar hem toe.

‘Gaat u toch zitten,’ glimlachte ze. ‘Wat een heerlijk weer, hè? Ik zei het net al tegen mijn nichtje, wat een heerlijk weer. Dat heeft september toch vaak.’

‘Ben zo terug,’ zei tante Aline en ze verdween naar de winkel.

Meneer Mendels knikte, nam plaats en zweeg.

Hij had in de vijf jaar waarin hij de stoffenzaak had gedreven, niet veel contact gezocht met de andere winkeliers in de Langestraat. Zijn vrouw Esther koesterde een diep wantrouwen tegen mensen. Door alles wat ze meegemaakt had, hield ze iedereen op afstand.

Alleen met de tantes, van wie ze het pand in de Langestraat huurden, hadden ze een warmere verstandhouding gekregen.

Het was bijna onmogelijk om geen goede relatie met de tantes te hebben, dacht Elja terwijl ze naar het bleke gezicht van de man tegenover haar keek. De tantes waren zo bruisend en hartelijk dat je wel van steen moest zijn om niet aardig tegen hen te zijn.

Tante Flora pakte een kopje van het blad dat op tafel stond, schonk dat vol en schoof het naar hem toe. ‘Engelse thee, maar deze is tenminste sterk,’ zei ze.

Dom mens, zo heeft hij door dat we hen gehoord hebben,

dacht ze en ze sprak er meteen overheen: ‘Hier... boterbiesjes, van Beers. Ze zijn heerlijk.’

Hij knikte, nam een koekje uit de trommel en keek van tante Flora naar Elja, die hij een paar keer eerder had ontmoet bij de zusters.

‘Eh...’ Hij zocht duidelijk naar een onderwerp. ‘Vakantie?’

Elja schoot hem te hulp. Ze zat nooit om woorden verlegen. ‘Klaar met school. Examen gehaald en nu ben ik aan het bedenken wat ik moet gaan doen. Misschien ga ik mijn typediploma halen, want dat is altijd handig. Maar een kantoor lijkt me oer-vervelend,’ zei ze luchtig.

‘Ja... ja, daar kan ik me iets bij voorstellen. Je lijkt me daar te levendig voor,’ zei meneer Mendels verstrooid.

‘Kom, kom, dat zal wel meevallen,’ zei tante Flora. ‘Een kantoor kan leuke kanten hebben.’ Maar omdat ze niet precies wist wat die leuke kanten waren, zweeg ze maar.

Elja babbelde verder om geen stilte te laten vallen waarin meneer Mendels zich geroepen zou voelen om weer een vraag te stellen. Ze wist dat hij alleen maar beleefd had willen zijn met zijn vraag en dat zijn aandacht gericht was op de winkel en op tante Aline. Wat zou hij van haar moeten? Hij had in ieder geval wel de goede voor. Iedereen die de tantes wat beter kende, wist dat tante Aline de meeste zaken regelde en dat tante Flora zich meer met de huiselijke dingen bezighield. Maar meneer Mendels keek zo bezorgd. Of nee, dat was het woord niet. Gelaten... Alsof hij zich ergens bij neer had gelegd.

Elja vond hem een aardige man. De textielzaak liep goed, want hij verkocht mooie stoffen. Elja kwam er zelf ook af en toe. Haar moeder maakte de meeste kleding voor haar dochter en zichzelf, dus dat hoefde ze niet te leren, al zei haar moeder dat het wel praktisch was om te kunnen verstellen en dat het tijd werd dat ze dat leerde. ‘Stel dat je kinderen krijgt en dat het jongens zijn. Dan lopen ze met broeken met gaten in de pijpen.’

‘Dan knip ik de pijpen af, en ik maak er knikkerzakken van,’ had Elja gezegd. Waarop haar moeder troefde dat ze dan wel moest kunnen naaien. Daar zat wel wat in.

Verstellen... Dat was nu wel het laatste wat haar aantrok. Die typecursus dan maar?

Dat rondhangen was toch eigenlijk niets voor haar. Fijn voor een vakantie, maar die was nu toch wel voorbij. Ze moest wat verzinnen, want voor ze het wist had haar vader een baan voor

haar geregeld en begon ze met prullenbakken legen op een notariskantoor.

Daar was tante Aline weer.

‘Alleen maar een paar fotorolletjes. Laten we het nu hebben over uw onzalige voornemen,’ zei ze energiek tegen meneer Mendels. ‘Alweer naar een ander land... en u spreekt nu net zo goed Nederlands. In amper vier jaar. Je kunt bijna niet meer horen dat u geen Nederlander bent. En bij uw kinderen al helemaal niet. Het zou toch jammer zijn om dit,’ ze gebaarde om zich heen, ‘achter te laten.’

Meneer Mendels negeerde haar opmerking. ‘Ik hoor van mijn relaties in Duitsland hoe het daar nu toegaat,’ zei hij. ‘En ik wil weg zijn voor ze hier komen.’

Tante Aline fronste. ‘In 1914 zijn we buiten de oorlog gebleven. Dat zal wel weer zo lopen. Denk om de kinderen,’ zei ze vol vertrouwen. ‘Zo vaak verhuizen is niet goed voor die kleintjes.’

Tante Flora keek sceptisch na die woorden en meneer Mendels schudde zijn hoofd. ‘Als het alleen om mij ging, zou ik wel blijven. Maar juist om de kinderen moeten we weg. We hebben elders familie en die dringen erop aan dat we naar hen toe komen.’ Hij legde zijn handen op tafel in een machteloos gebaar. ‘Ik kan het niet langer uitstellen. Niet nu Groot-Brittannië en Frankrijk de oorlog verklaard hebben aan Duitsland.’

‘En dat hadden ze veel eerder moeten doen,’ zei tante Aline krachtig. ‘Meteen na die inval in Praag.’

Meneer Mendels zweeg.

‘En wanneer wilde u dan vertrekken?’ vroeg tante Flora na een tijdje. Ze vroeg zich af wat hij nu precies kwam doen. Ach ja, natuurlijk. De huur van de winkel liep af aan het eind van het jaar. Hij zou het dus niet verlengen.

‘Volgende maand. Ik heb het meeste al geregeld,’ zei meneer Mendels.

‘Volgende maand?’ De stem van tante Aline schoot uit. ‘Waarom zo vlug? U denkt toch niet echt dat ze ook hier zullen binnenvallen? We leggen hun geen strobreed in de weg, al vind ik dat een schandalige fout van onze regering. Slapjanussen zijn het tot-en-met! Maar we houden de Duitsers wel buiten de deur omdat ze ons een broedervolk vinden. Dat hoorde ik van een NSB’er van hiertegenover. Ook zo’n fraai heerschap met die rare stijve arm die hij in de hoogte steekt als die kornuiten van hem

langskomen. Ik heb al eens gevraagd of je eerst in het gips moet als je bij de club wilt. Hij werd nog kwaad ook. Stomme kerel. En wij een broedervolk van die Sieg-Heilbrullers? Nou, mooi niet.’ Ze snoof minachtend. Tante Aline nam geen blad voor de mond als ze het ergens mee oneens was. ‘Denk er nog eens een nachtje over. Uw kinderen zijn hier nu net gewend. En u hebt de huur al betaald tot het eind van het jaar.’ Ze dacht even na en zei toen met lichte tegenzin: ‘Dat restant krijgt u natuurlijk terug, maar daar gaat het niet om.’

‘Natuurlijk krijgt u dat terug,’ viel tante Flora haar bij en haar zuster keek wrevelig omdat het nu niet direct zo vanzelfsprekend was om een huurcontract te ontbinden en het geld terug te krijgen.

Meneer Mendels glimlachte droefgeestig. Een nachtje erover slapen. Wat waren ze nog onschuldig en naïef, deze dames. Alsof hij al niet een jaar had liggen piekeren... en dan dat beetje geld voor de huur van de winkel. ‘Geen sprake van,’ zei hij. ‘Ik huur tot het eind van het jaar. Afspraak is afspraak. En we vertrekken naar Amerika. We hebben daar familie. U kunt toch niet denken dat Nederland gespaard blijft? Uw eigen militairen zijn opgeroepen. In Bergen zijn alle hotels en pensions gevorderd en het wemelt in de stad van de soldaten.’

Het bleef stil na zijn opmerking. Tante Aline en tante Flora keken elkaar peinzend aan. Dat was wel waar, natuurlijk.

Elja leunde met haar ellebogen op tafel, haar kin in haar handen. Het klonk logisch. Overal in de stad zag je uniformen, en natuurlijk waren die militairen niet naar Bergen gekomen om vakantie aan het strand te vieren, al waren ze behoorlijk uitbundig. Ze was nog nooit zo veel nagefloten als de laatste weken en er hing een vreemde sfeer op straat.

Oorlog... Ze wist eigenlijk niet eens goed wat ze ervan moest verwachten. Haar jongere broers vonden het spannend, maar wat wil je? Die waren elf en dertien jaar. En aan haar moeder was niet te merken dat ze de situatie bedreigend vond. Alleen haar vader maakte zich werkelijk zorgen. En al een hele tijd, realiseerde ze zich.

‘Maar uw zaak dan?’ begon tante Aline weer.

‘Een prachtige manufacturenzaak,’ voegde tante Flora eraan toe.

Meneer Mendels wreef over het pluchen tafelkleed. Tegen de vleug in, zoals hij dat ook met zijn fluwelen stoffen deed, en de

rode kleur verdiepte zich. ‘Ik heb een halfjaar geleden een grote order geplaatst in Twente. Daar wil ik het met u over hebben. Ik kon die niet annuleren zonder dat iedereen wist dat we van plan zijn om te vertrekken, en dat wilden we nu juist niet.’

‘Tja, misschien is dat een vingerwijzing dat u beter hier kunt blijven?’ merkte tante Aline op. ‘Afgezien van de schade die u zult lijden... het is misschien toch beter om uw plannen te wijzigen?’

Hij schudde zijn hoofd. ‘Dat geloof ik niet. En die schade?’ Uit de uitdrukking op zijn gezicht was op te maken dat hij dat niet belangrijk vond. ‘Ik heb gedacht... misschien wilt u de zaak overnemen?’

Er viel een verbaasde stilte.

‘Wij zijn fotografen. Geen stoffenhandelaren,’ merkte tante Aline toen op. Ze was wel dol op mooie kleren en flaneerde soms in uitbundige creaties door de Langestraat. Flora verscheen in net zulke kleding en hield ervan om ze zelf te maken, maar zichzelf?

‘Niets voor ons,’ zei ze.

Meneer Mendels spreidde zijn vingers op tafel. ‘Het was maar een voorstel. Meer niet. Maar u weet nu dat de ruimte vrijkomt.’

‘Het is niets voor ons,’ herhaalde tante Aline. ‘We verhuren de winkel gewoon weer. Of we houden het als magazijn.’

Het klonk tamelijk definitief, maar tante Flora was het niet met haar zuster eens.

‘Dat moet je niet zeggen, Aline,’ wierp ze tegen. ‘Jij niet, maar ik houd wel van lappen en zo. Ik weet wel wat van kwaliteit.’ In stilte dacht ze dat ze er veel van wist. ‘En ik kan goed naaien. Ik had vroeger coupeuse willen worden, al maakte ik liever hoeden,’ voegde ze er na de korte stilte aan toe.

Tante Aline keek wat misnoegd naar haar zuster.

‘We hebben geen tijd genoeg voor een winkel erbij,’ zei ze. ‘Dat weet je zelf ook wel, Flora. Jij bent nodig voor het werk in de donkere kamer. Daar ben je heel bedreven in en al is dat geen dagtaak, je kunt er niet een hele winkel bij nemen.’

‘Dat zie ik niet in,’ zei tante Flora, onverwacht vasthoudend en ze wendde zich tot meneer Mendels. ‘Maar u hebt nog veel stoffen liggen? Wat zou u er anders mee doen? En gaat het ons... Eh, ik bedoel, welke kosten zijn eraan verbonden?’

‘Floor!’ protesteerde tante Aline.

Meneer Mendels keek naar het ronde gezicht van de jongere zuster Van Henegouwen. Hij zag de graagte in haar blauwe, oprechte ogen.

De zusters waren allebei zo aardig voor hen geweest, had zijn vrouw gezegd toen ze zich hadden afgevraagd wat ze met hun zaak zouden doen. Vanaf het begin dat ze hier waren komen wonen, hadden de zusters voor hen klaargestaan. Zijn vrouw gunde de winkelvoorraad liever aan de dames Van Henegouwen dan aan een handelaar die op een koopje uit zou zijn.

Het was wel jammer van het geld, maar Esther had gezegd: 'We gaan niet achteromkijken, Ben. We zijn niet zoals de vrouw van Lot die in een zoutpilaar veranderde omdat ze Sodom en Gomorra niet achter kon laten.'

Hij had haar aangeraden zoiets niet tegen een inwoner van Alkmaar te zeggen. Ze zouden het verkeerd op kunnen vatten. De Kaasstad had toch niets weg van die goddeloze bendes uit het Oude Testament.

'Hemel, nee,' had Esther direct beaamd. 'Deze goede stad. Maar hoe zal het worden als de Duitsers binnenvallen? Zullen we hier veilig zijn voor die varkens? Nee. Wegwezen nu het nog kan!' Zijn vrouw drukte zich, net als de oudste zuster Van Henegouwen, ook vaak kernachtig uit. Voor Esther, die met hart en ziel in de zaak had meegewerkt, was het bijna nog moeilijker om alles achter te laten dan voor hem.

Hij glimlachte bedroefd naar tante Flora. 'Ik hoef niets voor de inhoud te hebben. Als u alleen de afhandeling van een order van me over wilt nemen. Eind van de maand wordt die geleverd. Ik zal het geld ervoor achterlaten, als u dan mijn zaken wilt regelen tot het eind van het jaar. De voorraad in het magazijn laat ik achter. U kunt dan zelf zien wat u daarmee doet. We wilden alleen maar netjes tegenover u beiden zijn. Dat wil Esther ook. U hebt ons ook altijd correct behandeld.'

'Welnee, heel gewoon, zoals je onder burens doet. Maar wat moeten we dan met al die stoffen, als er nog meer bij komen?' Tante Aline overwoog het aanbod dat haar eerst dwaas had geleken nog een keer: een tweede zaak beginnen? Haar zuster leek er wel zin in te hebben en zo vaak was Flora niet nodig in de zaak. Misschien was het toch niet zo'n gek idee om er iets bij te doen. Zo goed waren de tijden nu ook weer niet. Ze hield er niet van om in inkomen achteruit te gaan.

Tante Flora zoog haar lippen naar binnen. Een stoffenwinkel.

Zo druk was het niet in de fotowinkel. Met een oorlogsdreiging leken mensen niet te willen trouwen en foto's te laten maken. Hoe langer ze erover nadacht, hoe meer zin ze erin kreeg.

'Er komt gebrek aan stoffen,' hernam meneer Mendels. Hij voelde de verandering bij tante Aline. 'Een klein kind kan het aan zien komen. Ik weet hoe het was toen we uit Duitsland weg-trokken en ik ben bang dat het dit kleine land ook... hoe zegt u dat ook alweer? Boven de kop?' Sommige uitdrukkingen be-heerste hij nog niet helemaal.

'Boven het hoofd hangt, bedoelt u?' vroeg tante Aline.

'Boven het hoofd hangt, ja,' herhaalde hij. 'Het gaat hier ook gebeuren. Ik denk dat...'. De stem van meneer Mendels werd dieper. Hij ging rechtop zitten, zijn ogen werden groter en Elja zou zich later altijd herinneren hoe hij opeens leek te verande-ren. De onzekerheid was uit zijn houding verdwenen, hij straalde een somber gezag uit en zijn stem vulde de ruimte.

'Er komen zware tijden aan. Veel onheil, verdriet en angst. Niet alleen voor ons, Joden. Ook voor u. Het is goed dat u zich dat realiseert.'

Tante Aline en tante Flora zwegen, beiden onder de indruk. Elja dacht dat ze zich zo altijd een profeet had voorgesteld. Ze keken alle drie wat verlegen naar meneer Mendels.

'Ik zal geld voor u achterlaten,' zei hij en zijn stem kreeg weer zijn normale sterkte. 'En de inventaris van de winkel... alles is voor u. Ziet u maar...'

Tante Aline schudde haar hoofd. 'Dat gaat niet, meneer Men-dels. Daar doet u zichzelf tekort mee. In deze onzekere tijden kan dat niet. U zult het goed kunnen gebruiken en wij hebben wel wat geld, natuurlijk.' Ze keek naar haar zuster.

'Zeker,' zei tante Flora.

'Maar het is niet nodig,' zei meneer Mendels. 'Ik wil volgende maand weg en laat u achter met de afwikkeling. We hebben nu de gelegenheid en Esther zegt dat ze het me nooit zal verge-ven als we nu niet gaan. Voor de kinderen, ziet u. En we hebben niet zoveel geld nodig. We hebben wat achter de hand gehou-den.'

'Maar wat moeten we met een manufacturenzaak? We zijn fotografen. Geen stoffenverkoopsters,' pruttelde tante Aline nog eens, maar het klonk minder zeker dan eerst.

'Denkt u er nog eens over na.' Meneer Mendels' oog viel op Elja. 'Misschien is het iets voor uw nichtje. Ze heeft nog geen

werk en weet niet wat ze doen wil, toch? Ze lijkt me bijdehand genoeg. Ze zou het vast goed kunnen. Probeer het een paar maanden. Wat is een paar maanden nu op de eeuwigheid! Daarna kunt u altijd nog beslissen.'

Ze keken nu alle drie naar Elja.

Elja keek verbijsterd terug. Zij, achter de toonbank van een stoffenwinkel? 'Ik kan nog geen zoom in een jurk leggen,' zei ze na een paar momenten.

'Niet dat het nodig is om stof te verkopen, maar dat kun je toch leren? Er staan twee naaimachines in de zaak en je bent vast handig,' zei meneer Mendels. 'Ik leer je in een paar weken wel iets over materialen. Hoe je kwaliteit herkent en zo. Je tante is er ook nog en je houdt toch van stoffen? Ieder meisje houdt van stoffen.'

'Dat wel,' zei Elja aarzelend. 'Maar...'

Tante Flora keek keurend naar haar nichtje. Het was inderdaad een handig ding. Onbegrijpelijk dat ze nooit zelf iets in elkaar had geflanst buiten wat poppenkleertjes. Maar ja, dat was nooit nodig geweest. Haar moeder deed het altijd voor haar. Janet was erg bedreven in het maken van kleding en ze had er aardigheid in. Elja had waarschijnlijk nooit de kans gekregen om iets in die richting te doen. 'Ik leer het je wel. Coupeuses hebben altijd een goede boterham,' zei tante Flora bemoedigend. 'Net als loodgieters.'

Meneer Mendels stond op. 'Precies. Maar als u de zaken niet wilt of kunt afhandelen, is het ook goed. Dan vind ik wel een andere oplossing.' Hij maakte een gebaar. 'Ik zou het op prijs stellen als u hier niet over wilt spreken. Het is niet nodig...' Hij zweeg.

'Dat begrijp ik. Vanzelfsprekend.' Tante Aline stond ook op.

'We komen er nog op terug,' zei tante Flora en ze keek omhoog naar haar buurman. 'Deze week nog. We begrijpen dat u haast maakt. U zult nog afscheid moeten nemen. Van familie en zo?' In haar stem klonk de vraag door.

'Mijn familie, ja. De familie van Esther woont voor een groot gedeelte al in Amerika. Mijn familie is hier gebleven. Ze waren hier al veel eerder dan wij. Wij zijn pas laat uit Duitsland vertrokken en we zijn in Nederland gebleven omdat een broer en een zuster hier al veel langer woonden. Mijn ouders ook, maar die zijn een paar jaar geleden overleden. Mijn broer en zuster blijven hier. Ze denken dat het zo'n vaart niet zal lopen met de

oorlog en ze zien ertegen op om weer opnieuw te moeten beginnen.’

‘Begrijpelijk,’ zei tante Flora warm.

‘Dat hangt ervan af.’ Meneer Mendels wendde zich tot Elja. ‘Als je zin hebt om eens rond te kijken in de zaak, kun je morgen al terecht,’ zei hij en hij verdween weer.

‘Net wat ik zei: een coupeuse en een loodgieter hebben altijd werk, Elja,’ peinsde tante Flora hardop toen de deur achter hem gesloten was. ‘Wat een ellende voor dat gezin.’

‘Ik geloof dat ik liever loodgieter ben,’ zei Elja weerbarstig.

Tante Aline en tante Flora keken beiden meewarig naar haar. Dat kind.

‘Je moest toch maar eens gaan kijken bij meneer Mendels. Alles wat je kunt leren is meegenomen,’ adviseerde tante Aline.

Elja streek over het tafelkleed. Die wisselde ook vlug van mening. Eerst helemaal tegen en nu... Nou ja, dat was niet erg.

Haar nagel bleef haken in het kleed. Vreselijk gevoel. Eens kijken of er bij meneer Mendels niet een plezieriger stof was te vinden dan pluche. Ze hield niet van pluche. Morgenochtend zou ze naar hem toe gaan. Of zou dat te snel zijn? Maar als ze maar goed drie weken had...

Wat nu? Veranderde ze net zo vlug van mening als tante Aline? Ging ze inderdaad naar meneer Mendels om te leren wat kwaliteitsstof was en hoe je het herkende? Zij in de lappen?

Och... Veel beter had ze niet te doen en tenslotte trouwde ze niet met die zaak. Misschien kon ze die mevrouw Mendels nog een beetje helpen met het een en ander. Ze zou wel veel in te pakken hebben als ze helemaal naar Amerika vertrokken. Wat ellendig voor die mensen. Was je net ingeburgerd en dan kon je weer je biezen pakken.

‘Moet ik meneer Mendels eerst vertellen dat ik morgen kom, of zou ik er zo naartoe kunnen gaan?’ onderbrak ze het gesprek dat haar tantes met elkaar voerden.

‘Ik zou het even zeggen,’ adviseerde tante Flora met een klein glimlachje in haar mondhoek.

‘Dan ga ik dat maar doen.’ Elja aarzelde nog.

‘Je bent tot niets verplicht,’ waarschuwde tante Aline. Het ging haar een beetje te vlug allemaal. ‘Het is maar voor een paar maanden.’

‘Absoluut,’ zei Elja en ze vertrok naar de winkel naast de fo-tohandel.

De volgende morgen stond ze om negen uur bij stoffenhandel Mendels voor de deur. Mevrouw Mendels deed open. Op haar arm had ze een kleuter die vrolijk taterde.

Woordeloos gebaarde ze dat Elja binnen kon komen en ze sloot de deur achter haar.

Elja keek rond. De winkel was lang en smal met aan een lange wand stellingen die gevuld waren met stoffen. Ervoor stond een lange tafel waarop ook rollen stof lagen uitgesteld. Er lagen een paar meetlatten op de rollen en aan het eind van de tafel stond een kassa met koperen knoppen.

Boven de tafel hingen bolvormige lampen die een warm licht verspreidden. De lampen waren aan, en dat was ook nodig, want er kwam niet veel daglicht naar binnen door het etalage-raam. Alleen aan de achterzijde van de winkel was een hoog schuifraam waardoor dat gedeelte verlicht werd. Het onderste stuk was van matglas, maar door het bovenraam zag je takken en bladeren van de boom die in de tuin achter de winkel stond. Achteraan was ook de deur naar het magazijn, en er stond een kleine ronde tafel met een paar rotanstoeltjes.

Elja had de paar keer dat ze hier stof had gekocht de winkelruimte nooit echt goed bekeken. Ze kocht gewoon een lap. Ze had zich ook niet eerder gerealiseerd hoeveel verschillende tinten stof er waren. Van roze-rood tot lavendelblauw en diep bordeaux. In de winkel hing een geur van net gewassen katoen en wol.

‘Goed dat je alvast voor de dames Van Henegouwen inspringt,’ zei mevrouw Mendels. ‘Ik gun het anderen gewoon niet dat ze onze handel voor een habbekrats overnemen. Je tantes zijn goed voor ons geweest en niemand zal van ons kunnen zeggen dat we niet dankbaar zijn. Ben is nog even weg. Hij heeft me gevraagd of ik je alvast wat wegwijs wil maken.’

Ze liep zonder het antwoord af te wachten naar de kleine zit-hoek. Op het tafeltje lagen een paar modebladen.

‘Je tante Flora is redelijk goed op de hoogte, maar wat weet jij van materialen?’ vroeg ze zonder achterom te kijken.

‘Niet veel. Eigenlijk niets.’ Elja keek naar de smalle rug voor haar. Mevrouw Mendels zette het kind op de grond en gaf het wat lintjes in handen.

‘Lekker spelen,’ zei ze en weer tegen Elja: ‘Ze is erg gemakkelijk, gelukkig. Maar je weet niets dus? Ik zal proberen je zo veel mogelijk bij te brengen, maar je moet het me maar niet

kwelijk nemen als ik misschien te vlug ga. Ik hoorde van mijn man dat je niet weet wat je met je tijd moet doen op dit moment? Dat is een luxe die ik niet ken. Maar goed... materiaal-kennis dus. Luister alsjeblieft goed, want Ben en ik hebben onze tijd hard nodig om onze eigen dingen te regelen.'

Elja knikte een beetje beteuterd. Ze vond het jammer dat meneer Mendels er niet was. Die was aardiger dan zijn vrouw, maar misschien was het voor mevrouw Mendels ook wel moeilijker om de zaak over te doen aan een ander. Zij had tenslotte de zaak voor een groot deel gedreven.

Ze keek naar het kleine kind dat lintjes om een stuk karton wond en ze er weer af deed.

'Ze is zoet, hè?' merkte ze op.

Esther knikte, ze streelde teder over het hoofdje van het kind en pakte toen een rol van de tafel. 'Voel eens, tussen je duim en je wijsvinger, en vouw het eens in elkaar. Ja, en nu frommelen... Nee, zo.'

De rest van de morgen was Elja bezig met voornamelijk voelen aan de stoffen die uitgestald lagen. De duurdere stoffen lagen niet meteen voor het grijpen.

'Deze witte stof bijvoorbeeld. Mensen hebben soms zulke vieze handen dat je je afvraagt of ze weleens van zeep hebben gehoord,' zei Esther. 'Daar zou ik nooit gebrek aan willen hebben.'

Elja knikte. Ze zou nooit voor mevrouw Mendels willen werken, dacht ze.

In de weken die volgden, leerde Elja als in een soort snelcursus het hoe en wat van stoffen.

'Je tante Flora heeft er ook kijk op,' bemoedigde Esther het meisje. 'En jij hebt het ook in de vingers. Wie weet hoe leuk je het gaat vinden.'

Ze was toch wel aardig, bij nader inzien, vond Elja. Maar stel dat de Mendels hier zouden blijven? Zou ze bij Esther in dienst willen zijn? Van z'n levensdagen niet! Meneer Mendels was anders. Voor hem zou ze graag werken.

Hardop zei ze: 'Het is in ieder geval beter dan thuis rondhangen of op een kantoor zitten, al moet ik van mijn vader die typecursus wel afmaken.'

'Zo is het. Leeglopen is niets!' zei Esther.

Zodra ze hier alleen was, ging ze lekker alles op haar gemak

bekijken, dacht Elja. Wat meer achter in de zaak lagen bollen en strengen wol. Die vond ze nog prettiger om in haar handen te hebben dan de stoffen. En dan de linten en de knopen...

‘Ik ga haken leren,’ zei ze. Ze liep naar achteren om de wolvakken bij te vullen. Lege vakken verkopen niet, had ze begrepen.

‘Alles wat je leert is meegenomen,’ filosofeerde Esther. ‘Je weet nooit hoe het nog eens van pas komt. Nou, red je het even? Ben komt je straks wel helpen. Hij zal je nog iets over de prijzen uitleggen.’

Ze vertrok naar boven. Er was, ondanks dat ze weinig meenamen, nog genoeg te doen: uitzoeken wat niet achter mocht blijven en zorgen voor genoeg kleding voor de kinderen, Ben en zichzelf.

Elja hoorde haar zuchten toen ze wegliep en had met haar te doen. Logisch dat Esther vaak zo kortaf was. Je zou maar telkens weer moeten vertrekken. Als dat haar zelf zou overkomen...

Ze keek rond in de winkel met al de stoffen. Zij zou dit vast ook missen als ze in haar plaats was. Zeker als je zo dol was op stoffen als Esther.

Aan het eind van de maand september vertrok het gezin Mendels naar Amerika. Esther was in tranen toen ze afscheid nam van de dames Van Henegouwen.

‘Dag. Dag! Moge de Almachtige jullie beschermen,’ snikte ze toen ze haar armen om de tantes heen sloeg.

Elja stond wat achteraf en zag de ontreddering op het gezicht van de jonge vrouw.

‘En jullie!’ zei tante Aline met omfloerste stem. ‘Dat God jullie bij moge staan!’ Het ging vluchtig door haar heen dat de familie Mendels dat meer nodig zou hebben dan zij.

Tante Flora had tranen in haar ogen. De uitdrukking op het gezicht van meneer Mendels was pijnlijk om te zien. Nog erger dan op dat van Esther.

Het was voor haar ook niet zo moeilijk als voor hem, dacht Elja. Esther had veel familie in Amerika. Ben moest iedereen achterlaten.

De zon scheen uitbundig voor de laatste dag van september. ‘Ik hoop dat dat een voorbode is.’ Tante Flora hoopte met heel haar hart dat het zo was.

Ben knikte alleen maar. Hij en zijn vrouw hadden allebei een

kind op de arm. De bagage stond in de auto. Een taxi zou hen naar de haven in IJmuiden brengen. Het autoportier zwaaide open en ze stapten in. De auto reed langzaam weg.

De drie vrouwen keken hen na.

Esther opende een raam en riep iets wat half verstaanbaar was: ‘Vergeten... Achter... magazijnstelling...’

‘Wat? Nou ja, geeft niet. We zien ze waarschijnlijk nooit meer terug,’ zei tante Flora bedroefd en ze wuifde met een hand.

‘Daar zou je weleens gelijk in kunnen hebben. Ik hoop maar dat ze er geen spijt van krijgen dat ze zijn weggegaan. Kom, laten we nu eens verder plannen maken hoe we alles aan gaan pakken. We moeten hier niet blijven staan treuren.’ Tante Aline stak een arm door die van haar zuster en van Elja. ‘Eerst koffie. Dat helpt altijd.’

2

Al waren de ouders van Elja verbaasd geweest over haar voor-nemen om voorlopig achter de toonbank van een manufactu-renzaak te gaan staan, ze waren ook blij dat ze iets gevonden had waar ze kennelijk plezier aan beleefde. Tot verbazing van haar moeder kroop Elja regelmatig achter de naaimachine, want er was haar al een paar keer om advies gevraagd en om dan he-lemaal niets te weten, vond ze onnozel van zichzelf. De wol achter in de winkel intrigeerde haar en ze had het breien en haken ontdekt. Ze had dat al op de lagere school geleerd, maar toen had ze het tamelijk saai gevonden. Nu liet ze haar fantasie erop los, en ze had een los hesje voor zichzelf gebreid van donkerblauwe wol en het afgezet met een knalrode rand. De modebladen die Esther had achtergelaten, brachten haar ook op ideeën en als het even heel stil was in de winkel, haakte en breide ze erop los.

Haar vriendinnen keken met bewondering naar de resultaten. Dat hesje... beeldschoon.

‘Zoiets mag je voor mij ook wel maken,’ zei Helmy, de vriendin met wie Elja vanaf de eerste klas hbs bevriend was. ‘Moet je kijken, het is ook mijn maat!’ Ze had het hesje aangetrokken en draaide een pirouette voor de lange passpiegel.

‘Laat mij ook eens passen?’ Carla, een andere vriendin, stak haar hand uit en ze trok het hesje van Helmy’s schouders.

DE GIDS LICHT OVER DE STAD

In 1939 neemt de dan achttienjarige Elja meteen na haar eindexamen de stoffenzaak over van een Joodse familie die het land moet ontvluchten. Elja ontwikkelt zich al snel niet alleen tot een goede winkeldame, maar raakt ook – via haar twee tantes en een jongeman die ze leert kennen, Evert – betrokken bij verzetspraktijken. Ze bieden een veilige haven voor evacués, onderduikers en gestrande piloten. Elja helpt waar ze kan om de dekmantel in stand te houden. Maar wat heeft die Duitse officier die constant aan de overkant van de straat naar de winkel staat te kijken in de zin?

De gids en *Licht over de stad* zijn twee vervolgromans over de eigen-gereide Elja. Ze vormen een verhaal van moed, (naasten)liefde en gerechtigheid.

Margreet Maljers komt uit een gezin waarin boeken en verhalen vertellen een grote rol speelden. Naast haar muzikale ontwikkeling, las ze ontzettend veel en ontwikkelde zich zo tot een echte verhalenverteller. Ze schrijft zowel in haar eentje romans als samen met haar zus Reina onder de naam Crispijn.

Z&K

ISBN 978 90 2053 919 6 NUR 344

9 789020 539196

www.zomerenkeuning.nl